

*Вржесневська Г. І., Курисько І. В., Вржесневський І. І.
Національний університет фізичного
виховання і спорту України,
Національний авіаційний університет, Київ, Україна*

ІДЕАЛИ ТА ЦІННОСТІ ОЛІМПІЗМУ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Вступ. Процеси подальших трансформацій притаманні сучасному суспільству «пост модерна» оптимізують формування активної життєвої позиції людини в контексті перспектив її перманентної самореалізації. У педагогічному контексті ці тренди знаходять втілення у концепції безперервної освіти. На жаль, ці ж тренди не в повній мірі стосуються аспектів індивідуального фізичного розвитку (фіз. підготовленості, фіз. навантажень, індивідуальних фіз. практик і «тілесності» людини у цілому). Типовий молодий представник сучасного соціуму, homo economicus, орієнтується на «раціональний вибір» як найменш затратний та найбільш продуктивний у суспільстві споживання. Ця раціональність відповідає звичним рамкам його соціуму, параметрам зовнішньої успішності і захоплює фізичну інертність (як квазіекономію зусиль і часу) і меркантильні інтереси індивіда. Така світоглядна позиція відсуває на другий план (а при наявності залежності від віртуального світу і за межі свідомості) можливості фізичного розвитку та самовдосконалення підростаючих поколінь і головне – саморозвитку особистості. В умовах постійної «раціоналізації» губляться перспективні орієнтири всебічного гармонійного розвитку людини. На цьому тлі олімпійська тематика, історичні витоки олімпізму, його традиції, ідеали, цінності, етичні та моральні установки досі не втратили свого потенціалу, залишаються затребуваними в освітньому та міжкультурному просторі різних народів та країн, заповнюючи особливу нішу в можливостях розвитку особистості.

Треба зауважити, що останнім часом, сучасні уявлення про фізичну культуру і спорт все більше орієнтуються на прикладні (забезпечення соціальної та трудової активності) та соціально-економічні (видовища, шоу-бізнес) аспекти життєдіяльності сучасного суспільства. Домінуючий у сучасних педагогічних конструктах прагматичний «ціннісний» підхід у ставленні до фізичної культури (а загалом і до власної тілесності – «товарний вигляд»), у поєднанні з деякими побічними негативними впливами доктрини «дитино центризму» обмежує не тільки фізичні можливості учнівської молоді, але й духовне зростання і розвиток особистості у цілому. У довгостроковій перспективі суто «ціннісний» споживчий підхід стає загально цивілізаційною проблемою, яка має негативний еволюційний (та коеволюційний) підтекст. Треба зазначити, що особливо небезпечні ризики, пов'язані з малорухомим образом життя та нехтуванням сучасною людиною регулярними фізичними навантаженнями, на тлі спокусу віртуального простору», що створює свою «квазіреальність» (без потреб у регулярних фізичних зусиллях). Тож, запропонований суспільством споживання суто ціннісний підхід у площині сучасної педагогіки на наш погляд потребує додаткових мотивуючих орієнтирів, що змушує звернути увагу на формування певних ідеалів. У виховній роботі з молоддю, адресатом якої є олімпійська освіта, створення позитивного ідеалу можна порівняти зі створенням основного елементу життєвої позиції особистості щодо ставлення до перспектив власної тілесності (тобто як системоутворюючого фактору світогляду людини).

Таким чином ми пропонуємо, у філософсько-антропологічному контексті, розглянути зазначене проблемне поле та вектор пошуку оптимальних освітніх орієнтирів.

Під час глобальних змін, притаманних сучасному інформаційному суспільству час від часу виникає потреба у новому баченні та трактовці звичних символів, явищ, понять. В межах міждисциплінарного підходу поняття і терміни, у свою чергу, мають тенденцію трансформації, та набуття філософського сенсу. За баченням авторів у сучасному суспільстві (у тому числі і в олімпійській спільноті та практиці фахових наукових досліджень) не визначено чіткої межі між такими загальнолюдськими поняттями, як «ідеал» та «цінність».

Мета нашої роботи – спроба визначення дефініції цих понять та розглянути перспективи та потенціал олімпійського ідеалізму у педагогічному контексті (просторі)

Визначення сфери використання та впровадження зазначених вище понять, та ризики підміни «ідеалів» ціннісним підходом саме викликають необхідність міждисциплінарного дискурсу. Запропонована мета дослідження детермінує використання комплексу методів, зокрема: аналітичного, системного, феноменологічного. Також у ході дослідження застосовувалась експлікація власних логічних схем.

Результати дослідження. Етимологічні коріння поняття «ідеал» належать до античної спадщини. Idea – бачиме, або зображення, зразок – у грецькій трактовці. Бачити або споглядати (як чуттєва ступінь пізнання) латиною, у римлян. У германській традиції «ідеал» – досконале втілення або відображення визначеного предмету. У французькій трактовці – те, що існує тільки у нашій уяві як вищій зразок, або мета.

Треба зазначити, що в античній традиції тілесність людини була тісно пов'язана з ідеалами калокагатії (calos – прекрасне, agathos – добре). За думкою Платона калокагатія це ідеал гармонійного сполучення фізичних та духовних здібностей людини, природно доповнених шляхетством його душі. Відповідно до тріади Платона процес виховання в давньогрецькій традиції мав максимально забезпечити гармонійний розвиток кожної особистості. Тож реалізація соціальних і вищих духовних потреб людини, відповідно, була пов'язана з досконалим фізичним розвитком (що в свою чергу, є основою для формування свідомого ставлення особистості до власної тілесності). В контексті історичного розвитку h.s. та адаптації його до нових умов зовнішнього середовища (зміна місця існування техногенного характеру, зміна внутрішнього світу в результаті створення «віртуального середовища проживання, розгортання нових елементів «ноосфери») суттєво змінюється та виходить на новий рівень і саме поняття всебічно гармонійної розвиненої особистості. З кожним новим поколінням виникають передумови до появи нових граней цього мегаоб'ємного явища. У контексті подальшого розвитку освіти (в історичному ракурсі) початок відновлення та реалізації ідеалів всебічного гармонійного розвитку пов'язаний з діяльністю засновника Берлінського університету Вільгельма Гумбольдта. Саме заснована ним у XVIII сторіччі доктрина вищої освіти, та відповідний їй конструкт – класичний університет стали фундаментом вищої школи сучасності. У галузі фізичного виховання і спорту зазначені ідеали були підхоплені П'єром де Кубертеном який назважаючи на захопленість суто спортом, вважав, що цінність впливу спортивних змагань та Олімпійських ігор виявляється у всебічному та гармонійному розвитку людини у дусі гуманізму.

В цілому концепція П. Кубертена близька до розуміння концепції місця і цілі педагогіки в суспільстві раніше запропонованої В. Гумбольдтом. Обидва в своїх побудовах апелювали до необхідності формування гармонійно і всебічно розвиненої особистості. Ця ідея і поклатала початок таким цінним загально цивілізаційним конструктам як «класичний університет» і «Олімпійські ігри». Треба відзначити, що фізична складова особистості

людини є одним з основних елементів нашого самовдосконалення (процес розвитку фізичних можливостей). У контексті «ідеального» підходу всі кубертенівські олімпійські принципи (сприяння гармонійному і всебічному розвитку особистості, принцип аматорства, етичний кодекс спорту, зміцнення миру і встановлення міжнародного взаєморозуміння) є наслідком саме першого постулату. Тож, у розумінні П. Кубертена ідеал «олімпізму» зводиться до певних принципів.

В інтерпретації «Кубертенівського» олімпізму Г. Ленком олімпійський ідеал розглядається як філософія реалізації олімпізму в особистості, де викладається цілісна антропологічна концепція «ідеального олімпійця», яка спирається на розуміння людини, як творчої, тієї, що здобуває (*homo creator* і *homo herformator*). 12,18. У його розумінні «людина – це не тільки активна істота, тобто істота свідомо орієнтована на певні цілі, але в ще більшому ступені істота, яка прагне досягти їх краще і краще за допомогою своєї активності».

Заслуговує також на увагу трактування концепції П. Кубертена, запропонована М. Булатовою та В. Платоновим. Автори розкрили антропогенний характер кубертенівських принципів з акцентом на закладені в ці принципи філософські, вітальні, соціальні та педагогічні підтексти. У цьому ж ракурсі простежено глибокий взаємозв'язок олімпізму кубертенівського періоду з ідеями закладеними у рухових практиках та історично сформованими світоглядними підходами (духовними практиками) незахідного світу.

На наш погляд «ідеал не може бути принципом (як у П. Кубертена) оскільки знаходиться вище у структурній ієрархії. Ідеал може будуватися на певних принципах, або породжувати їх. На якийсь певний момент принцип, або принципи, тимчасово, можуть займати нішу «ідеалу». Принципи задають напрям олімпійському руху, а не його універсальну мету, яка закріплюється та унаочнюється. Ідеал, априорі, не може бути філософією, хоча і може висловлюватися через певні філософські конструкти.

У цьому контексті вкрай важливо визначити відмінності між «ідеалами» і цінностями. Ідеали – це горизонтні й навіть загоризонтні орієнтири, що визначають розвиток і шляхи еволюції та коеволуції нашого виду. Ідеали акумулюють творчий потенціал людини і велич його духу. Цінності це – оціночні критерії властиві окремій людині, групі осіб, соціуму. Тобто, цінності це критерії успішності. Самореалізації, соціального благополуччя, які за певних умов, мають тенденцію реалізовуватися людиною або суспільством. Ідеали несуть потенціал, нові перспективи та орієнтири для суспільства і нашого біологічного виду. Цінність це те, що вже має бути. Щодо ідеалу, то його реалізації треба ще прагнути. Тому ідеали первинні стосовно цінностей. Є припущення, що після закінчення своєї історичної функції ідеали можуть втрачати своє значення як універсального орієнтиру суспільного або особистісного розвитку, та в деяких випадках, трансформуватися в цінності.

Суспільство, орієнтоване на цінності, використовує прагматичний потенціал людства. Суспільство, орієнтоване на ідеали, апелює до «феноменологічного» абстрактного мислення людини та пробує зазирнути у майбутнє. Перше спрямоване на оптимізацію повсякденного життя і вже наявних життєвих ресурсів. Друге більш направлене на роботу перспективних орієнтирів (конструктів, дій, протидій). Доповнюючи один одного збагачуючи та підштовхуючи, ідеали і цінності сублімуються у майбутнє людства. Неминуче, що перше і друге можуть співіснувати одночасно. При цьому, на якомусь часовому відрізку, буде проявлятися переважання або цінностей, або ідеалів. Циклічність і взаємозв'язок цих явищ психіки людини і «свідомості» соціуму вимагають

окремого дослідження, однак, можна припустити, що трансформація ідеалів у цінності відбувається не тільки в суспільстві, але й у окремій людині протягом її життєвого циклу.

Тож, у зазначеному контексті виникає важливе питання, яке на нашу думку вимагає системного підходу та дослідження у площині загальної педагогіки – наявність загальноприйнятих ідеалів у сучасному виховному процесі. Досліджуючи реалії сучасного світу, треба визнати, що суспільство «споживання» безумовно (апріорі) віддає перевагу предметним цінностям, формуючи досить пасивну позицію людини – споживати. Ці цінності можуть бути матеріальними, або соціальними (демократія, гендерна рівність тощо), або ж духовними (релігійні і т.і.) чи навіть носити інтегральний характер. Але у перспективному сприйнятті сучасної людини вони займають саме це місце. На жаль, у той же час, ніша ідеалів заповнюється сурогатними культами – культом збагачення, культом споживання... Треба до цього додати, що намагання поєднати (побачити) у окремій реальній людині цінність з ідеальним образом приводить до створення «кумира». Поєднання у свідомості матеріальної цінності з ідеалами приводить до патології («прелість», або «золотце» одного з персонажів Толквієна).

Сфера дій педагогічних впливів це саме та площина, де наявність ідеалів важко переоцінити. Наявність образу, у якому людина бачить досконалий зразок, предмет для наслідування, межу досконалості додає життєвих сил та визначає особисту перспективу. Водночас, треба визначити, що ідеал для людини характеризується певною незавершеністю та перманентним прагненням до нього. На наш погляд, **ідеал олімпізму** – це абстрактний образ людини: сильної, здорової, впевненої у своїх силах, всебічно розвинутої, здатної перманентно (на різних вікових етапах) боротися за своє самоствердження та гармонійне самовдосконалення. Гармонійний розвиток, тобто перманентний процес, стає провідним вектором на все життя, незважаючи на природні вікові зміни організму людини. На різних етапах життя відчуття «гармонії» у людини змінюється і додає новий імпульс для активної життєтворчості. Тож тренд «безперервної освіти» повинен мати адекватну підтримку у контексті «тілесності» та збагачення внутрішнього світу.